

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ГО «Фонд розвитку науки та освіти «ІНТЕЛЕКТ»

World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization «Foundation of Science and Education «INTELLECT»

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В XXI СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією
проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Штефан Л. А.*

Випуск 3

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by prof. V. P. Babych, prof. L. S. Rybalko, prof. L. A. Stephan*

Issue 3

Харків – 2021
Kharkiv – 2021

Чубукіна О. М. Позааудиторна діяльність здобувачів вищої освіти у клубних об'єднаннях педагогічних закладів вищої освіти.....	165
Черновол-Ткаченко Р. І., Фідяєва Т. С. Роль духовно-інтелектуального розвитку особистості в роботі правознавців.....	168
Мармаза О. І. Інтелектуальний та духовний розвиток майбутнього менеджера освіти.....	171
Спіцин В. В. Особливості організації фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з порушеннями постави.....	175
Ткаченко Л. П. Формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів як основи духовного розвитку суспільства.....	180
Корнієнко С. І. Старослов'янізми як одне з джерел становлення нової української літературної мови.....	183
Мандражи О. А. Один з підходів до вивчення нових слів англійської мови через мнемонічні асоціації.....	187
РОЗДІЛ 2. ОСОБИСТІСНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ.....	
Цапко А. М., Кабанська Г. А. Організаційно-виховна практика в дитячих таборах оздоровлення та відпочинку.....	192
Клімакова С. М. Формування гармонійно розвинутої особистості, здатної до щасливого життя через саморалізацію в спорті.....	197
Цибулько О. С. Постсекулярні виміри освітніх трансформацій.....	200
Синьов О. С. Виховний аспект у тригональних шахах.....	203
Тіщенко О. М. Формування громадянської свідомості учнівської молоді засобами хореографічного мистецтва.....	208
Грузевич Т. Ю. Характеристика рівнів громадянської вихованості учнів старших класів у закладі загальної середньої освіти на основі національних традицій.....	212
Попова О. В. Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у процесі навчання.....	216
Лей Сяо. Сучасні тенденції прояву самовираження у студентів у освітньому просторі ЗВО.....	220
Калашнікова Л. М., Ло Юаньвень. Духовно-інтелектуальна складова творчого самовираження майбутніх музично-педагогічних працівників.....	223
Долгопол О. О., Ключєва А. С. Толерантність як системна характеристика особистості студента.....	226
Шпак І. О. Особливості організації дистанційної освіти в сучасній Україні.....	230
Коваль Д. В. Структура професійних домагань майбутнього фахівця.....	235

СТАРОСЛОВ'ЯНІЗМИ ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Корнієнко С. І.

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української мови,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

У статті схарактеризовано функціональний статус старослов'янізмів в українській літературній мові XIX ст. через з'ясування історії взаємовідношень між мовою старослов'янською та українською на різних етапах їх співіснування. Старослов'янізми разом з загальнонародною лексикою увійшли в художню літературу як невід'ємна частина лексики усного розмовного мовлення і як компонент традиційно книжного вжитку.

Ключові слова: старослов'янізми, старослов'янська мова, функціонування старослов'янізмів, церковнослов'янська мова.

The article characterizes the functional status of Old Slavonic in the Ukrainian literary language of the XIX century. by clarifying the history of the relationship between the Old Slavonic and Ukrainian languages at different stages of their coexistence. Old Slavonic together with the national vocabulary entered the fiction as an integral part of the vocabulary of oral speech and as a component of traditional book use.

Key words: Old Slavicisms, Old Slavic language, functioning of Old Slavicisms, Church Slavonic language.

Процес входження морфем, слів або висловів з однієї мови до іншої є закономірним результатом взаємодії двох мов. Засвоєння елементів з інших мов стає одним із факторів збагачення лексичного та інших рівнів мови, що їх приймає. І. Огієнко писав, що «запозичення завжди збільшує словникове багатство мови» [1, с. 3], а їх наявність є важливою ознакою розвиненої мови, «одним із найважливіших показників уходження певної літературної мови у коло світової цивілізації» [2, с. 231].

Найдавнішою літературною мовою слов'ян написані писемні пам'ятки IX–XI ст. і перекладено богослужбові книги з грецької мови в другій половині IX ст., оскільки вона була створена для потреб християнської церкви як мова слов'янської писемності. Середньовічні

слов'янські народи Центральної, Південно-Західної Європи вважали її мовою книжно-літературною, такою її сприймали східні слов'яни з часу прийняття християнства в Київській Русі.

Старослов'янською називали не лише мову перших слов'янських перекладів, але й пізніші її видозміни у давньокиївський період. Славісти та історики слов'янських мов ХІХ і початку ХХ ст. зупинилися на двох термінах: старослов'янська і церковнослов'янська мова. Старослов'янська мова — це науковий термін на позначення вихідної системи давньослов'янської літературної мови, закріпленої в оригінальних перекладах біблійних книг із грецької мови, здійснених Кирилом і Мефодієм у ІХ ст. Розвиток цієї мови продовжився в різних слов'янських мовах у вигляді старослов'янської мови різних ізводів — тобто церковнослов'янської.

У взаємодії старослов'янської мови з українською, як і з іншими східнослов'янськими мовами, проявлялася «взаємодія східнослов'янської та південнослов'янської культурних традицій» [165, с. 8]. Періоди південнослов'янських впливів на церковнослов'янську мову руської редакції є найяскравішими прикладами такої взаємодії.

Українські письменники використовували старослов'янізми у своїх творах, закріплюючи їх у літературній українській мові. Серед них були слова, запозичені в українську мову на різних етапах її розвитку, та лише частина з них входила як назви нових понять, щоб заповнити лакуни в номінативній системі. Решта старослов'янізмів уживалася майстрами слова зі стилістичною метою, однак називала при цьому вже позначені іншими експонентами поняття.

Обґрунтування наведених спостережень призводить до необхідності розглянути особливості мовної ситуації на Україні в ХІХ ст., щоб з'ясувати характер взаємодії української мови на різних етапах її розвитку й функціонування зі старослов'янською мовою.

Упродовж усього донаціонального періоду розвитку східнослов'янських літературних мов старослов'янська мова відіграє помітну роль. У східній Європі в цей час виявляє себе Ренесанс, з чим пов'язане звільнення суспільного мислення від церковних догм. Пробудження національної свідомості найяскравіше виражено у панегіричній літературі. Великий авторитет в цей час мала ділова мова, а старослов'янська мова почала втрачати свої позиції. В Україні зростає інтерес до вивчення старослов'янської мови наприкінці ХVІ — по-

чатку XVII ст. у зв'язку зі звинуваченнями православної церкви з боку католицизму й церковної унії у неуцтві. Вплив старослов'янської мови на українську був малопомітний порівняно з польським і латинським до середини XVII ст., але позначається на всіх стилях української літературної мови, крім ділового.

Церковнослов'янська мова зберігається у конфесійній сфері й продовжує дотримуватись традицій старослов'янської мови, під впливом якої формується конфесійний стиль староукраїнської мови. З нього адаптовані старослов'янізми проникали в інші стилі староукраїнської мови: художній, полемічний і навіть діловий, ставали природними не лише у книжних стилях староукраїнської мови, а й становили новий шар лексики в мовців, далеких від знання ділового, полемічного чи художнього мовлення.

Отже, коли починала свій розвиток нова українська літературна мова, використання старослов'янських слів різними сферами населення України стало незаперечним фактом і відіграло важливу роль у формуванні лексичного складу і норм. Проте незаперечною є розбіжність між писемною мовою і усним мовленням.

Становлення нової української літературної мови (кінець XVIII — перша половина XIX ст.) припадає на період розкладу феодально-кріпосницьких і зростання капіталістичних відносин, коли відбувається трансформація української народності в націю. Взаємопов'язані внутрішньомовні чинники забезпечують закономірну наступність — формування нації вимагає усунення розбіжностей між усною і писемною мовою, закріплення єдиної літературної мови нації. Стару книжну мову на початку XVIII ст. відзначено руйнуванням розмовними елементами, що проникали в її систему усно і письмово.

Народнорозмовну мову досить міцним струменем влило в літературну мову наприкінці XVIII ст., а інтерес до неї серед прогресивних сил суспільства призводив до її широкого застосування в літературі й визнання її за основу формованої загальнонародної, національної літературної мови. Старослов'янізми разом з загальнонародною лексикою увійшли в художню літературу як невід'ємна частина лексики усного розмовного мовлення і як компонент традиційно книжного вжитку. Їх використання в поетичних і прозових творах, залучення до текстів різних літературних жанрів, до відтворення різних життєвих ситуацій і подій, а також задоволення тематичного спрямування ви-

кладу зумовило функціонування старослов'янizmів у творах нової української літератури і нової української літературної мови.

Важливою проблемою у мовознавстві є осмислення функцій старослов'янizmів як одного з найдавнішого шару запозичень і як одного з стилістично різноманітних компонентів лексичного складу української мови. На окрему увагу заслуговує функціонування старослов'янizmів в українській мові, з'ясування їхньої ролі у становленні нової української літературної мови, в яку старослов'янizми прийшли як невід'ємний складник лексики народного розмовного мовлення.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 294 с.
2. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ : АртЕк, 2002. 424 с.
3. Успенский Б. А. Из истории русских канонических имен. Москва : Изд-во Мос-го ун-та, 1969. 334 с.